شكســپير هــەردەم نــەمرە ...
بختيار محمد

شکسپیری مەزن لە دەقی شانیی (هاملت) دا، لەسەر زاری کەسایەتی (هاملت) دا، کە باسی ((ئامانجی تەمسیلکردن)) دەکا، دە: ((با هونەر ئاونەی ژیان ب...)).(1) ەنگە ئەم قسەیە قسەیەکی باو ب، زر کەس لە پش شکسپیر و لە پاش ئەویشدا کردبتیان؛ بەام، کە کەسکی وەك شکسپیر دەی، ئەوە واتا و دەلالەتی قووی ئەدەبی و فیکری و هونەری خی هەیە. لە استیشدا شکسپیر بیە نەمرە، چونکە ئەدەبەکەی (هونەرەکەی) ئاونەی ژیانە: ئاونەیەکی بای هونەری، نەك ئاونەیەکی شکاوی تەخ. شکسپیر، ژیان (حی مرڤ) دەخاتە ناو چوارچوەی زینی ئەدەبەوە (هونەرەوە)، هەربیەش هەمیشە داهنەرکی نەمرە.

ئمەش پمان وایە، کە هەمیشە ئەدەبی (هونەری) ەسەن توند ژیان لە باوەش دەگر: هەر هونەرك (ئەدەبك)، کە خی لە ژیان و ووداوە مرییەکان دوور خستەوە، ئەوە زوو دەمر: حی داهنەر لەناو جەرگەی ووداوەکانی ژیاندا لە دایك دەب؛ کە شکسپیر دەخونیتەوە، ئەوا لە چوارچوەی زمانی ئەدەبدا ووداوە تراژیدییەکانی مژووت ب دەگتەوە: مژووی ژیانی سیاسی و چارەنووسی تراژیدیی ژیانی کەسایەتییەکانی ئیمپراتریەتی مانی وەك قەیسەر و ئگستس و ئەنتنی و... هتد؛ لەبەر شنایی دووبارە بەرهەمهنانەوەی ئەم مژووەشدا، باسی سروشتی مرڤ و واقیعی ژیانی سیاسی و کمەایەتی و ئایینیی سەردەمەکەی (کمەگەکانی ئەوروپا) و هەر هەموو کمەگەی مرڤایەتی دەکا. لای شکسپیر مرڤ وەك خی دەردەکەو و نیشان دەدر، نەك لە چوارچوەی حەز و خەونە ئایدیلژییەکان؛ ئەو باسی گەندەی چینی سیاسی دەکا و باسی ویستی شەانگزیی دەسەات و دەسەاتخوازی دەکا و ئەمە بە سەرچاوەیەکی تراژیدیای ژیانی کمەگەکان (بنەمای پادشاکان، بە نموونە بنەمای هاملت) دادەن.

بەهەرحا کەم شاعیری ئمە هەیە بایەخ بە مژوو، سیاسەت، فیکر، فەلسەفە... (جگە لە ئەدەب و هونەر) بدا. شیعری (ئەدەبی) زربەی شاعیرانی ئمە یزکردنی وشەن لە چوارچوەی گوتارکی سادەدا و هیچ مانا و دەلالەتکی مریی گەورەیان لە پشتەوە نییە. هەندکیان بەردەوام بە سادەیی (بە ناوەککی بەتا) باسی چەمکی ئیستاتیکا

دەکەن. شکسپیر هەر لە دەقی (هاملێت) دا لەسەر زاری پادشای مامی (هاملێت) دا دەڵێ: ((وشەی خاڵی لە فیکر و هزر هەرگیز ناگاتە ئاسمان)).(2) ئەم شاعیرانەی (ئەدیبانەی) ئێمە بۆ ئاگان لەوەی، کە ئیستاتیکا (ئیستاتیکای نەمر = وشە و دەربڕین و شێواز و فۆرمی هونەریی جوان)، هەرگیز دابڕاو نییە لە واتا و دەلالەتە قووڵ و گەورە مرۆییەکان (لە ئەدەبدا دەبێ جەوهەری مرۆڤ بدوێ، ئەو جەوهەرەی هەموو دەمامکێکی درۆزنانە تووڕ هەڵدەدا و حەقیقەتی مرۆڤ وەك خۆی نیشان دەدا.

وەزیفەی ئەدەب ئەوە نییە شەرم بکا، بەڵکو دەبێ لە کوێ حەرام هەبێ، لەوێدا دەنگی بێ شەرمی هەڵبڕێ. داهێنان نابێ بترسێ و شەرم بکا، بەڵکو دەبێ وەك قاچاخچییەك سنووری حەرامەکان ببەزێنێ و ببڕێ. بەم واتایە هەر ئەدەبێك قاچاخچی نەبوو، ناتوانێ بۆ جوگرافیای نوێ گەشت بکا). جوانی لە وشەدا بە بێ مانا (مانای گەورە و قووڵ) لە دایك نابێ. کێ هەیە لە دەقەکانی شکسپیر وشە بە وشە تێ نەگا (بۆ ئەوەی هیچ گرێ و گۆڵ و تەم و مژێکیان هەبێ؛ هەندێك جار ئەو تەمومژە ڕەمزییەی، کە لە دەربڕین و ڕستە شیعرییەکانیشی هەبێ، ئەوە دەلالەت لە واتای جیوەیی فرەوانی فرەڕەهەند دەکا)، بەڵام چونکە دەقەکانی – لەگەڵ ئاستی هونەری بەرزدا – واتا و دەربڕینی مرۆیی قووڵیان هەیە، ئەوە پێنج شەش سەدەیە ڕەخنەگر و ڕاڤەکار و شڕۆڤەکارانی فیکر و ئەدەبی بە خۆیەوە خەریك و سەرقاڵ کردووە و هەردەم و لە هەموو سەردەم و شوێنێکی جوداوازی ئەم جیهانەدا، شکسپیرێکی (ئەدەبێکی شکسپیریی) تازە لە دایك دەبێ.

پەراوێز

1- وليم شيكسبير, هاملت, ت: صلاح نيازى (دار المدى للثقافة والنشر, الطبعة الاولى: 2008), ص 166.

2 – هەمان ژێدەر، ل 191

بەختیار محەمەد